

považovat za důležitý přínos této studie i celé publikace. M. Plaček se v dalším textu zajímavě pokusil osvětlit, jaký vliv mělo soustředění rybářů a dopad rybolovu či rybářského povolání na sídlištně urbanistický vývoj měst jižní a jihovýchodní Moravy. Připomněl tak poněkud opomíjený ekonomický aspekt vývoje některých lokalit (*Rybářské ulice v městech dolního Pomoraví a Podyjí*). Emil Kordiovský využil důvěrné znalosti místních reálií a poukázal na některé nejasnosti v nejstarších dějinách (a ve vzájemném vztahu) Staré a Nové Břeclavi.

Sborník uzavírá studie Martina Wihody, který stručně, často však podnětně zhodnotil nejstarší vývoj moravských měst („*Civibus nostris libertatem damus. Dlouhé počátky městského zřízení na Moravě*“). Autor zdůraznil fakt, který je sice znám již dlouhou dobu, avšak stále je někdy přehlížen, totiž že středověké město nevytvářel jeho vzhled či velikost, ale právní status (s. 161). V tomto ohledu pak M. Wihoda zcela přirozeně věnuje pozornost jak genezi městského zřízení, tak i problematice městského práva obecně. Na druhou stranu např. postřeh, že nepřehlednost právních a ekonomických zvyklostí a patrně s tím související absence městských práv zřejmě nebyla na překážku rozmachu Olomouce (tedy sídla olomouckých biskupů), je přinejmenším zajímavý (s. 171).

Publikace přináší povětšinou dobře zpracované a přínosné studie. Můžeme snad pouze vytknout, že některé texty mají stručný poznámkový aparát a často odkazují na literaturu i v místech, kde by měla být zmíněna edice nebo přímo samotný pramen. Také odkaz na webové stránky tam, kde k tématu existuje početná a dobře dostupná klasická literatura, je nadbytečný. I když některé výsledky nedávných výzkumů týkajících se přímo Hodonína již byly v obdobné formě publikovány ve výše zmíněné monografii, sborník přináší zajímavý a přínosný pohled na vývoj středověkých měst. Z textů jasně vyplývá, o jak složitou se jedná problematiku či s jakými problémy se musíme ještě vypořádat. A co je rovněž důležité, do jisté míry jsou naznačeny (a to nejen absencí některých důležitých témat) i možnosti dalšího výzkumu.

Zmínit musíme i dobře provedené redakční práce a zdařilou grafickou podobu publikace. Obrazová příloha je vyvážená, zařazení značného množství map, plánů či mapových podkladů pak

umožňuje čtenáři učinit si lepší představu o tematizovaných problémech. I tento (zdánlivě) detail přispívá k celkovému dobrému vyznění knihy.

KAREL MLATEČEK

Petr KOZÁK, *Zrod stavovského Hlohovska. Mocenská uskupení ve slezském pozdním středověku*, Slezská univerzita v Opavě, Opava 2008 (= Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, Supplementa II) 394 s., ISBN 978-80-7248-501-7

Pohnuté dějiny hlohovského knížectví se odehrávaly na průsečíku polského, německého a českého vlivu, což se přirozeně promítlo i do kritické historiografie. Její legitimizační role byla charakteristická nejen pro nacionálně orientované německé liberální dějepisce 19. století, ale i pro práce historiků poválečného Polska, jemuž Hlohovsko po roce 1945 připadlo. Přestože je historické vědomí dodnes formováno tímto přístupem a pohled na dějiny knížectví nese řadu reziduí sociálně či nacionálně podbarveného výkladu, Petr Kozák se dokázal v anotované knize těmto nástrahám vyhnout. Jednání aktérů na politické šachovnici analyzoval totiž především jako boj o moc, v němž aspekty sociální či národnostní hrají svoji roli, vpsledku je však vždy moc rozhodující pohnutkou konání.

Hned první kapitola knihy, nepočítáme-li dva vstupní exkurzy, ukazuje silné stránky autorovy metody: byť se vyrovnává s dosavadní literaturou s respektem a ve velké šíři, nespolehá se na její závěry a důsledně aplikuje zásadu *ad fontes*. Pramenná kritika kombinovaná se sémantickou analýzou umožnila Kozákovi nově definovat postavení zemského hejtmana. Vznik tohoto úřadu ve smyslu místodržitelské hodnosti posunul oproti starší literatuře až do období po roce 1476 a zároveň precizně vysledoval genezi jeho pravomoci i vztahu k zemské obci. Podobně věrohodný je i rozbor konfliktu mezi dominantním šlechtickým uskupením a hlohovskou městskou reprezentací, probíhající v letech 1488–1493. Závěrečné rituální smíření, dosud v literatuře vnímané jako ukázka tyranie reprezentantů zeměpanské moci, interpretoval Kozák (poučen významem symbolické komunikace) jako velkolepá a dobře zinscenovaná

divadlo, které pomohlo najít asi jediné myslitelné vyústění. A byť z konfliktu vyšel městský stav značně oslaben, stalo se rituální vyrovnání východiskem k pokojnější koexistenci mezi šlechtou a městy.

Velký důraz v analýze mocenského soupeření hlohovských stavů klade autor na problematiku kompetencí v soudní oblasti. I zde tahala města za kratší konec a šlechtě se podařilo ovládnout klíčové soudní instituce knížectví, přičemž získala koncese i v záležitostech dříve vyhrazených pouze městské jurisdikci. Výrazná dominance šlechtického stavu nadto nobilitě přinášela přízeň často se střídajících zeměpánů, kteří při vytváření svého mocenského zázemí spoléhali na silnějšího partnera, čímž se asymetrické rozložení politické moci ještě prohlubovalo. Přes hlavní děličí linii výkladu, tedy nobilita versus měšťané, nezapomíná autor reflektovat i dynamiku šlechtické society, v níž přirozeně také probíhaly vnitřní boje a mocenské ambice mnohdy zastíňovaly stavovskou sounáležitost.

Výraznější vstup zeměpána do formování stavovského Hlohovska přinesla vláda budoucího polského krále Zikmunda Jagellonského (1502–1506), který si vyvolil hlavní město knížectví za svou rezidenci. Kozák nicméně koriguje přehnané představy dosavadní historiografie o Zikmundově vlivu na chod zemských záležitostí, včetně jeho reformem, za nimiž autor vidí mnohem spíše aktivitu šlechty. Jagellonský vládce se soustředil především na vytvoření zázemí pro své pretenze na polský trůn a do soukolí hlohovské politiky zasahoval vždy jen s velkou opatrností. Precizní rozbor Zikmundova dvora autor shrnul výstižnou charakteristikou, že byl zaměřen „v první řadě na působení uvnitř jagellonské dynastie, respektive na přípravu možného převzetí vlády v polsko-litevském prostoru. Znatelně méně plnil Zikmundův dvůr roli efektivního ovládacího mechanismu postupně mu svěřovaných zemí, jejichž vnitropolitický život a mocenské poměry podléhaly stále zřetelněji dominantnímu vlivu rozvíjející se stavovské společnosti“ (s. 213).

Z hlavních osobností hlohovské politiky sklonku středověku věnuje Kozák v samostatných kapitolách prostor Ernstu Tschammerovi a Hansi Rechenbergovi; zatímco na oslnivé Tschammerově kariéře demonstruje politickou dráhu v zemském horizontu, příslušník nejvýznamnějšího hlohovského rodu Rechenbergů ztělesňuje osobnost překračující hranice knížectví

a zasahující do celoslezské, resp. střeoevropské politiky. Poněkud záhadou pak zůstává připojení dvou „opavských exkurzů“ za již sklenutý výklad o Hlohovsku. I když můžeme nalézt jisté paralely (především v osobě zeměpána, jímž byl načas Zikmund Jagellonský), hledání souvislostí je spíše násilné a opavské kapitoly výklad zbytečně rozměňují. Nicméně po vnitřní stránce jim nelze nic vytknout, opět jde o minuciózní a přesvědčivou analýzu mocenských poměrů. Českého čtenáře nepochybně zaujmou pasáže popisující aktivní roli Vladislava Jagellonského. Jeho obratné počínání v jednání se stavovskými předáky vykresluje poněkud jiný obraz panovníka, než jaký je zakotven v českém historickém vědomí.

Ačkoli pozitiva knihy výrazně převažují, přece jen je třeba zmínit i slabiny. Tou první je sledování problematiky v omezeném časovém rámci, byť se samozřejmě setkáme s přesahy. Úplné vítězství šlechty na počátku sledovaného období se jeví ve výkladu jako nečekané, jako náhlý zvrat poměrů, řeč je dokonce o revoluci. Při zohlednění širšího chronologického rámce by se možná ukázalo, že dramatické události let 1488–1493 pouze překryly svou rezonancí dlouhodobé procesy, a proto by bylo vhodnější mluvit ne o revoluci, ale evoluci. Ostatně vydání českého zemského zákoníku 1500, jež vedlo k naprosté politické převaze šlechty, bylo také městy vnímáno jako nenadálý šok, přitom však šlo o vyústění desítek let trvajících procesů.

Pro potvrzení autorových závěrů bude třeba v budoucnu zahrnout taktéž komparativní hledisko, minimálně s ohledem na další slezská knížectví. Tento rozměr knize chybí, byť je pravdou, že pro ostatní teritoria nedisponujeme tak precizní analýzou, jakou dnes máme díky Kozákovi pro Hlohovsko. Těžko však čekat na další podobné monografie, jistě by pro začátek bylo užitečné využít vědomostí o stavovském vývoji v okolních zemích alespoň ze syntetických či přehledových prací. Je překvapující, kolik shodných rysů v totožném období měl vývoj v Hlohovsku např. s Českým královstvím: vítězství šlechty nad městy a jejich opětovnou snahu o znovunabytí ztracených pozic, boje o ovládnutí soudnictví, slabou vládu zeměpána, který stojí za řadou reformem a nařízení pouze nominálně, marginální mocenský vliv církve či využívání opovědnictví v politických bojích.

Pokud ještě nedávno platilo, že polští mediévisté publikují zásadní monografie k českým dějinám, zatímco opačný příspěvek je mnohem

skromnější, přináší nyní Kozákova kniha důležitou výzvu pro historiografii polskou. Můžeme jen doufat, že budoucí výzkum snese komparativní materiál k poznání zrodu stavovských struktur zejména v ostatních slezských knížectvích, a ukáže tak, nakolik je hlohovský stavovský model jedinečný, či naopak srovnatelný s okolními zeměmi.

ROBERT NOVOTNÝ

CÍRKEVNÍ A DUCHOVNÍ DĚJINY

Křesťanstvo v časoch sv. Vojtecha, red. Rastislav KOŽIAK – Jaroslav NEMEŠ, Centrum pre štúdium křesťanstva, Wydawnictwo Towarzystwa Słowaków w Polsce, Kraków 2009 (= Studia Christiana 5) 152 s., ISBN 978-83-7490-255-7

Útlý sborník o křesťanství na sklonku 10. století je výstupem z konference konané 9.–10. prosince 2008 v Bánské Bystrici. Obsahuje devět převážně kratších textů, které se ve čtyřech případech zabývají problémy křesťanské středověké misie a způsoby jejího ztvárnění v pramenech; přístupem autorů k látce se přitom velmi podstatně liší. Zatímco Katarína Marčeková se inspirovala antropologií a srovnávala okolnosti smrti sv. Vojtěcha s osudy Jamese Cooka, respektive s jedním z vysvětlení důvodů Cookova konce, celkem pragmaticky promýšlel otázku misie k Prusům Piotr Boroń, aby kvůli chybějícím dokladům její výraznější mocenské podpory ze strany Boleslava I. Chrabrého i jakýchkoli snah systematicky na úmysl sv. Vojtěcha a sv. Brunona navázat dospěl k odmítnutí jejího politického rozměru. Jarmila Bednaříková pouze resumovala *Život sv. Ansgara* a na konci své studie sice poněkud neorganicky, ale inspirativně nastínila, v jakých fázích podle ní probíhal christianizační proces v rané středověké Evropě. Jitka Komendová přistoupila k textům z hlediska literární komparatistiky a pokusila se srovnat tři legendy o misionářích čerpající ze západní tradice s dosti ojedinělým a na této tradici nezávislým ruským *Životem sv. Štefana Permského*. Oprávněně poukázala na vzájemné rozdíly mezi zkoumanými texty, avšak bohužel přitom opomenula důležité omezení, dané právě solitérností ruské legendy.

Zbylé studie lze pod společnou hlavičku shrnout jen velmi obtížně. Miroslav Pojsl se věnuje otázce vztahu velkomoravské a přemyslovské církevní organizace na Moravě a bez valné reflexe literatury k počátkům pražského biskupství, recepci velkomoravské tradice či pramenné hodnotě *Grana* opakuje své starší názory. Příspěvek Jána Steinhübelu se zabývá osudy Slavníkovce (a podle autora také Přemyslovce) Soběslava, Anna Jagošová pak shrnuje hypotézy o pravosti listiny pro svatomartinský klášter v Panonhalmě – tady lze vyzdvihnout její diferencovaný přístup ke středověkému falzu. Shrnutím je rovněž text Hany Chorvátové mapující problematiku rodiny v raném středověku. Do tradice srovnávací religionistiky a sémantiky G. Dumezila či V. Toporova se pak začleňuje studie Martina Golemy, jež se prostřednictvím textů z křesťanského období i na základě etnografických zjištění pokouší za příběhy o třech svatých odhalit „interpretatio christiana“ slovenských mytologických motivů dvou „pánů vlků“ a ženské postavy či postav.

Jak jsem již upozornil, nabízejí jednotlivé příspěvky několik zajímavých nápadů, které by neměly zapadnout. Vyzdvihnout bych však chtěl zejména texty Boroňe, Komendové a Golemy, které kromě zajímavé myšlenky představují již utříděný náhled na určitý problém, a nikoli právě jenom nápad. Kniha jako celek pak je spolu s mnoha dalšími konferenčními sborníky opět výzvou k zamyšlení, zda nám nutnost stále publikovat a prezentovat se nezavírá dveře k systematickému a důkladnému zpracování určitého tématu.

DAVID KALHOUS

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*. 3. svazek. *Kláštery na hranicích a za hranicemi Čech*, Karolinum, Praha 2009

262 s., ISBN 978-80-246-1668-1

Třetí svazek *Dějin cisterckého řádu v Čechách 1142–1420*, jenž navazuje na předchozí díly věnované jednotlivým fundačním vlnám (*Fundace 12. století*, Praha 1998, a *Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2002), byl původně zamýšlen jako svazek poslední. Měl synteticky zpracovat jednotlivá témata z vnitřního života